

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(20)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Саввич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Радзівєвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Сіньов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

М43 Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. — ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — Вип. 1(20). — 240 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 978-966-608-989-5

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник «Наукові праці МАУП» зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України «Наукові праці МАУП» визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2
ISBN 978-966-608-989-5

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Динев Й. Д. <i>Історичні підходи щодо розвитку світового ринку туристичних послуг</i>	73
Головатий М. Ф. <i>Менеджмент недержавної системи освіти у новітній Україні: концептуальні засади і соціальна політика</i>	5	ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	81
Захожай К. В. <i>Статистичний аналіз системи місцевого бюджетування</i>	11	Варзар І. М. <i>Націокласополітичний феномен в історіолого-теоретичних вимірах</i>	81
Дікарєв О. І. <i>Україна на шляху міжнародної енергетичної співпраці в контексті шельфової енергетики і безпеки</i>	16	Гольцов А. Г. <i>Етнічна геополітика як напрям державної політики</i>	96
Юсеф Н. Н. <i>Саудівська Аравія і світова фінансова криза</i>	22	Погорєлова І. С. <i>Розвиток місцевого самоврядування в Україні: проблеми і суперечності</i>	103
Мамедов Ровшан Магомед огли. <i>Становлення і розвиток регіональних економічних угруповань за участю пострадянських країн</i>	25	Ярова Є. В. <i>Політична культура владної еліти в Україні (регіональний аспект)</i>	110
Дамиров Яшар. <i>Международные финансовые институты: механизмы внешнего финансирования национального хозяйства</i>	32	Логунова М. М., Пшеничнюк О. В. <i>Людський вимір політики й державного управління</i>	116
Артемчук А. А. <i>Операції комерційних банків з векселями в умовах міжнародної інтеграції економіки України</i>	46	Марчук Я. С. <i>Становлення і розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Євросоюзу</i>	123
Поканевич Ю. В. <i>Методологічні принципи оцінювання ефективності менеджменту торговельного підприємства</i>	51	Кубасєвіч Е. <i>Соціокультурний механізм впливу політичної комунікації на формування політичних цінностей</i>	130
Арбузов А. Б. <i>Економічна природа, механізм і структура ризик-менеджменту комерційного банку</i>	55	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	134
Гармашов В. Г. <i>Інтеграційні складові енергетичної безпеки Європейського Союзу</i>	66	Вакуліч Т. М. <i>Особливості сімейних стосунків у родинах співзалежних</i>	134
Цедік С. Д. <i>Удосконалення соціального оподаткування</i>	71	Чернуха Н. М., Зайчук В. Ю. <i>На шляху до толерантності: діалог у філософії, освіті, культурі</i>	140

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ВЛADНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 110–115

Розглядаються деякі аспекти формування політичного лідерства і політичної культури в Україні.

При дослідженні перехідних суспільств, до яких належить і Україна, аналіз стану їх політичних еліт є найважливішим, оскільки функціонування правлячої еліти детерміновано істотними змінами в соціальній структурі, актуалізацією завдань компетентного управління, збільшенням кількості деструктивних явищ, що викликані глибиною соціальної трансформації, у тому числі соціальною напруженістю.

Одним з головних завдань української політичної науки є визначення шляхів і засобів підвищення політичної культури сучасної правлячої еліти. Саме цим зумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Проблему еліт у політичній науці давно й всебічно розглядають різні автори. Ідеї політичного елітизму висловлювали ще Конфуцій, Платон, Н. Макіавеллі, Ф. Ніцше та ін.

У першій третині ХХ ст. розрізнені ідеї елітарності систематизували й узагальнили відомі соціологи Г. Моска та В. Парето, яких вважають засновниками науки елітології. Її основоположниками також вважають Р. Міхельса, Ж. Сореля, М. Вебера. Вони сформулювали абетку доктрин, їхні наступники розвинули, переосмислили окремі положення, однак фундаментальні основи залишились незмінними. Власне, вони зробили еліту предметом свого дослідження, дали їй визначення, розкрили структуру, закони її функціонування, визначили роль еліти в соціальній та політичній системі, вказали на закономірності зміни еліт.

В Україні, починаючи з 90-х років, проблемою еліт у тому чи іншому контексті займалися такі сучасні науковці, як О. Білий, Д. Видрін, С. Вовканич, Б. Гаврилишин, О. Гринів, А. Колодій,

І. Курас, Б. Кухта, О. Лазоренко, В. Лизанчук, В. Литвин, В. Малахов, М. Михальченко, А. Пахарев, В. Потульницький, В. Танчер, М. Шульга, Б. Ярош.

Незважаючи на численні наукові праці, присвячені аналізу політичної еліти України, дослідження чинників, що визначають її політичну культуру, здебільшого залишаються поза увагою вчених.

В Україні, виходячи з особливостей її історичного розвитку, традицій, низки проблем і суперечностей, що накопичилися впродовж тривалого часу, сформувався власний набір чинників, які вказують на параметри політичної культури владної політичної еліти й потребують детальнішого аналізу. Сьогодні в Україні переважають дослідження конкретико-теоретичного та загальнофілософського типів аналізу, водночас як існує потреба ще й в узагальнених дослідженнях на рівні емпіричного пізнання. Порівняно незначна кількість таких досліджень, особливо стосовно другої половини 90-х років ХХ ст., вказує на те, що ця проблема гостро актуальна й порівняно мало досліджена, особливо на новому історичному матеріалі.

Важливою запорукою прогресивного демократичного розвитку новітньої України є не лише формування власної нової, національно зорієнтованої еліти, а й узгодження дій еліти загальнонаціональної і місцевої (регіональної). Власне, від такої узгодженості суттєво залежить не лише результат державотворення, а й єдність, цілісність України як унітарної держави. Ю. Бурійко й А. Рибак вважають регіональною елітою таку "соціальну групу, що представляє як адміністративно-управлінські органи регіону, так

і політичні, суспільні й громадські організації, діяльність яких суттєво впливає на соціально-економічний та науково-технічний розвиток регіону” [2, 50].

Як свідчать дослідження А. Зоткіна [5–7], регіональні політичні еліти в Україні завжди були важливим фактором внутрішньої політики країни. Останні роки показують, що вони продовжують нарощувати свої політичні потенціали та все активніше намагаються впливати на державну політику центру, паралельно шукаючи адекватні форми самоорганізації. Про це свідчить хоча б той факт, що об’єднання політиків за регіональною ознакою до певного часу були більш впливовими, ніж політичні партії.

У процесі становлення регіональних еліт можна простежити наступні етапи.

I етап: 1992 — перша половина 1994 р. — етап суперництва ідей унітаризму і федералізму. Популяризуються ідеї розширення повноважень регіону, обговорюється можливість введення федеративного устрою. Ці позиції знаходили підтримку певного кола депутатів Верховної Ради.

II етап: час, коли обстоювалась ідея запровадження унітарної форми правління, опосередковано підтримувалася центральна влада та стримувалося зростання ролі місцевої еліти у житті держави і суспільства. Звичайно, розподіл на еліту регіональну і загальнонаціональну можна здійснювати і за істотними відмінностями між загальнонаціональною (столична, обласна) і регіональною (провінційна) елітами. Тут маємо брати до уваги такі ознаки: рівень освіти, інтелекту; функціональний вплив на соціально-економічну і політичну ситуацію в Україні (ступінь можливостей і реальних дій). Цілком можна погодитися з думкою В. Бакірова, який зазначає, що коли певні рішення “мають загальнонаціональне значення й від них залежить подальша доля народу, країни, то йдеться про національні політичні еліти. Коли ж рішення мають загально регіональне значення, маємо справу з регіональними елітами” [10, 243]. У цьому відношенні Л. Нагорна більш глибоко розкриває практичну природу терміна “регіональна ідентичність”, вказуючи на те, що “висока питома вага регіональних ідентифікацій визначається об’єктивною поліфонічністю національного буття і тією сегментованістю простору, що склалася історично. Але не меншою мірою вона є результатом цілеспрямованої діяльності регіональних еліт у напрямі управління інформаційним середовищем у бажаному для себе напрямі” [8, 83].

У зв’язку з політичними процесами прийнято виокремлювати три складові формування регіональної ідентичності: 1) когнітивна; будь-який процес осмислення регіональної ідентичності починається з освоєння знань про регіон, його межі й особливості; 2) емоційна; індивід починає усвідомлювати регіон як свій життєвий простір, малу батьківщину і водночас як основу для групової солідарності; 3) інструментальна; специфіка регіону починає використовуватися місцевими елітами задля мобілізації та колективних дій в обстоюванні якихось групових цілей [8, 85]. Неважко помітити, що в багатьох випадках регіональна еліта, маючи специфічні риси й особливості, повноваження, водночас багато в чому копіює загальнонаціональну (столичну) еліту. Хоча заради істини треба вказати і на те, що з роками регіональна еліта України (особливо в колишніх високоіндустріальних центрах) стає все більш досвідченою, самодостатньою у розв’язанні конкретних соціально-економічних, політичних та інших проблем, тобто мало поступається еліті загальнонаціональній. Постійно дається взнаки і те, на думку М. Головатого, що “як регіональній, так і загальнонаціональній еліті України притаманна надто швидка трансформація за політичними уподобаннями і орієнтаціями” [4, 42].

Але все-таки специфікою регіональних еліт (особливо тих, що приходять до влади в Києві) є чітка орієнтація на “своїх” за критерієм регіональної приналежності. Зайнявши ключові позиції у Києві, представники відповідної регіональної еліти енергійно витісняють з високих державних посад “чужинців”, утворюють земляцтва (їх уже близько 20). Діставши на “перебудовній” хвилі реальну можливість впливу на формування національної ідентичності, регіональна еліта західних областей України намагалася закладати в її фундамент логіку ліберального націоналізму із суттєвими преференціями для української етності. Елітні прошарки виховувалися тут у гостро протестному дусі, а притаманна їм антипольськість завдяки недолугим російсько-імперським і радянським експериментам зрештою змінилася антиросійськістю. Із здобуттям незалежності, перебираючи на себе роль законодавця ідеологічної моди, ця еліта висунула як протизагальнонаціональним класовим підходам стратегію мобілізації етнічної самосвідомості. Ідеї національного відродження вибудовувалися на етнічному фундаменті, оскільки саме українському етносу була відведена роль жертви радянського режиму. На цьому тлі навіть не здавалася неприродною ідея федераліза-

му, озвучена головою Львівської обласної ради В. Чорноволом. І хоча він невдовзі від ідеї федералізму відмовився, та у сформованій на такому ґрунті свідомості виявилися міцно закоріненими ідеї цивілізаційної вищості регіону, месіанської ролі Галичини в утвердженні національної ідеї як етнократичного проекту.

Південно-східні регіональні еліти формувалися на зовсім іншому ґрунті політичної культури та свідомості, а саме в контексті російської цивілізаційної парадигми. Український статус Донецького басейну визначився тільки у 20-х роках ХХ ст., після кривавої громадянської війни. Як зазначає Л. Нагорна, ставши об'єктом радянської "соціальної інженерії", регіон зазнав глибокої модернізації — не в останню чергу за рахунок безпрецедентного руйнування традиційних форм співжиття. Переселенська субкультура в районах "нового освоєння" сформувала особливий "фронтирний" тип свідомості, в якому відкритість інноваціям сполучається із "вторинністю" національних цінностей, насамперед мови.

Регіональні еліти Східної і Південної України в цілому відкидають антиросійську налаштованість галицьких елітних верств, бо звикли сприймати росіян як "своїх" та ідентифікувати себе з російською культурою. Економічно вони також зацікавлені у якнайтісніших контактах з російським бізнесом і "прозорих" кордонах. Не маючи нічого проти орієнтації на Європу, вони вважають її сумісною із входженням у пропонований Росією єдиний економічний простір. Проросійські настрої в регіоні зумовлені не тільки економічними інтересами регіональних еліт, а й глибоко закоріненими стереотипами космополітичності й державного патерналізму.

Воднораз нам більш важливим видається дослідження не стільки ідентичності регіональних еліт, скільки культури їх політичної діяльності у співвідношенні із цілями, цінностями та ідеалами. Насамперед тому, що сьогодні вибір моделі націєтворення, структури організації влади і суспільних відносин становить наріжний камінь стратегії елітних верств, між якими спостерігається постійне суперництво. Вкрай необхідно сьогодні, щоб воно не переростало у ворожість. А те, що така тенденція в Україні намітилася, підтверджується політичними реаліями.

До середини 90-х років політологи виокремлювали кілька владно-політичних угруповань, до яких входили безпосередньо місцеві керівники того чи іншого регіону, вихідці з регіону, що займали ключові посади в центральних органах

державного управління та депутати парламенту, обрані на цій території. На політичному рівні вони представляли у Верховній Раді відповідні фракції, що були схожі більше на територіальні земляцтва. Регіональні еліти встановлювали тісні стосунки з впливовими загальнонаціональними силами за принципом повної інтеграції. Достатньо згадати повну "ендепізацію" Вінниччини та "соціал-демократизацію" Закарпаття. Втім, досвід показує, що така співпраця надто суперечлива, що підтверджено фактичним крахом обох експериментів.

Як показує реальне життя, одним з найсильніших вітчизняних номенклатурних угруповань з багаторічною історією є політична еліта Дніпропетровщини. Сьогодні багато вихідців із Дніпропетровського регіону займають ключові державні посади в незалежній Україні, визначаючи майбутню долю нашої країни. За останні десять років незалежності політична еліта Дніпропетровщини зазнала певних позитивних змін. У регіоні активно розробляються механізми взаємодії місцевого самоврядування та об'єднань громадян. В органах самоврядування створено спеціальні структури для забезпечення ефективної взаємодії. Поступово партійні та громадянські організації регіону стають активними учасниками місцевого соціально-політичного життя, ініціюють вирішення багатьох проблем, організують різноманітні акції.

Важливо зазначити, що, незважаючи на появу нових механізмів рекрутування Дніпропетровської політичної еліти, значна її частина поповнюється із старої номенклатури. Цікавим моментом є те, що на апарат регіональних структур влади ні президентські, ні парламентські, ні місцеві вибори суттєво не впливають. Змінюються керівники першого плану, а оточення залишається. Як показує аналіз, ситуація на рівні місцевого самоврядування почала різко змінюватися після президентських виборів 2004 року [1].

На сучасному етапі економічного та політичного становлення держави та нерозвиненості громадянського суспільства політичні еліти, у тому числі регіональні, перетворюються на важливих суб'єктів влади. Від них багато в чому залежать напрям і темпи політичного розвитку країни.

На регіональні еліти покладено велику відповідальність за забезпечення єдності та стабільності України. У зв'язку з цим дуже важлива прозорість та узгодженість діяльності еліт з інтересами мешканців будь-яких регіонів. Особливий інтерес викликає кількісне представництво регіональних еліт у гілках влади Української держави

та різних структурах суспільства. Так, індустріально розвиненіші та більші за демографічними показниками області Сходу та Півдня України порівняно з їх частками у населенні країни менше представлені в елітних верствах українського суспільства, ніж Центр та Захід.

Вихідці з центральних областей України також широко представлені у вищих органах влади: Вінниччина — 5 %, Житомирщина — 7 %, Черкащина — 5 %, Чернігівщина — 4 %; лише Кіровоградщина — 2 %. Якщо поєднати ці дані з представленістю вихідців із Києва та Київської області (13 і 9 % відповідно), то виходить, що 44 % владної еліти України є представниками тільки Центрального регіону України. Водночас великі регіональні центри представлені у вищих органах влади значно бідніше: Дніпропетровщина — 3 %, Донецьчина — 5 %, Харківщина — 4 %, Львівщина — 3 %. Але вихідці з великих регіональних центрів за кількістю їх серед політиків випереджають навіть столичний істеблішмент: Дніпропетровщина — 6 %, Донецьчина — 7 %, Львівщина — 7 %. Позиції лідерів у бізнесі та серед керівників підприємств також посідають вихідці з Дніпропетровщини (8 %) і Донбасу (12 %) [11, 24–26].

Сучасні механізми відтворення владної еліти в Україні детерміновані, на наш погляд, завершенням процесу формування олігархічних груп, які також мають переважно регіональний характер. Відповідно у процесі політизації бізнесу більшість зі створених олігархічними кланами політичних партій також набули суто регіонального забарвлення. На жаль, в Україні досі не склалося справді загальнонаціональних політичних партій. Таке соціально-політичне явище, коли партії отримують певну кількість парламентських мандатів за рахунок кількох областей-“вотчин”, дослідники називають феноменом “областнізації” [3, 16]. Про це свідчить той факт, що жодна з українських партій ніколи не могла повернути до себе електоральні інтереси в усіх регіонах України, особливо після президентських виборів 2004 року. Підставою конфліктів регіональних еліт є суперництво за розподіл бюджетних коштів між регіонами-донорами та регіонами-споживачами. “Донорські” регіональні еліти прагнуть мати вплив на центральну владу відповідно до їхніх фінансових внесків в економіку, а “споживачькі” опираються намаганням перевести їх на другорядні ролі.

Участь регіональних еліт у формуванні соціокультурних орієнтирів громадянського суспільс-

тва визначається особливостями соціально-економічних і політичних реформ у державі. Сучасне українське суспільство потребує системи базових цінностей, чітко окреслених економічних і соціокультурних ідентифікацій. У зв'язку з цим виникають питання: чому гальмуються (або йдуть “не так”) реформи в Україні та чим пояснюється слабкість громадянського суспільства у країні? Ці непрості питання актуалізують соціокультурний аналіз різних факторів суспільного розвитку та вибір адекватних дослідницьких парадигм. Важливо проаналізувати сучасну українську соціокультурну динаміку і трансформацію цінностей в контексті глобальних соціокультурних зрушень, пов'язаних з так званим постіндустріальним, інформаційним чи рефлексивним суспільством. Такій постановці питання передують методологічна орієнтація на соціокультурні та культурно-політичні вимірювання дослідження регіонів України. Результати соціологічного дослідження, що було проведено Національним інститутом стратегічних досліджень у листопаді 2006 р., свідчать, що загалом суспільно-політичні орієнтації населення Південного та Східного регіонів можна поділити на такі, що великою мірою збігаються з орієнтаціями решти населення країни, а також на такі, що значно відрізняються. Зокрема, стосовно останнього треба відзначити, що населення Півдня та Сходу України більш негативно, порівняно з іншими областями, оцінює зміни у власному житті за останній рік. Приблизно кожен п'ятий (23,2 %) у Донбасі (Донецька, Луганська області) та АР Крим і кожний сьомий (14,6 %) на Півдні-Сході (Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська, Херсонська області) вважають, що ситуація набагато погіршилася. Близько третини населення обох зазначених регіонів вважають, що життя погіршилося, але лише трохи. Водночас у Західній Україні лише 5,4 % населення вважають, що ситуація у країні значно погіршилася. У Центральному регіоні кількість незадоволених становить 11,6 % [9].

Також на Півдні та Сході громадяни більш негативно оцінюють політичну ситуацію, що склалася в Україні. Кожен десятий оцінює її як катастрофічну та вибухонебезпечну. Враховуючи такі негативні оцінки щодо соціально-економічної та політичної ситуації в країні, можна стверджувати, що населення Півдня і Сходу дивиться у майбутнє з більшою тривогою та невпевненістю. Зокрема, у Донбасі та в Автономній Республіці Крим таке почуття притаманне третині жителів

(31,4 %). Відповідно з надією у майбутнє дивиться лише кожен четвертий (25,7 %) на Сході та Півдні, а також кожен п'ятий (19,4 %) у Донбасі та АР Крим [9].

Звичайно, що кожна владна елітна група, виходячи з умов історичного розвитку країни, є продуктом своєї регіональної спільноти та її культури. Але, окрім власних уподобань, представники владної еліти мають враховувати інтереси “своїх” регіонів (що частіше відбувається під час передвиборчих кампаній). Отже, у представників різних елітних груп формуються їхні зовнішньополітичні вектори орієнтації під впливом принаймні двох головних чинників: власних психологічних установок і культурних цінностей, що вони отримали шляхом соціалізації в тій чи іншій регіональній спільноті; установок та цінностей регіональних спільнот, які використовуються для отримання владних позицій.

У зовнішньополітичних орієнтаціях українські владні еліти роз'єднані як на ментальному, так і раціональному рівнях поведінки. Однак останнім часом більш відчутною у суспільстві стала суперечність між бажаним і можливим у зовнішньополітичній діяльності владних еліт. Це пов'язано із намаганням відходу від звичної “багатовекторності” України у зовнішній політиці. Орієнтація виключно на Європу та загострення відносин із Росією, цивілізаційним центром для більшості населення України, викликала суперечність та розхитування цілісності українського суспільства.

Крім того, українська правляча еліта об'єднана системою своїх взаємовідносин з неелітними верствами українського суспільства. Ця інтеграція ґрунтується на зацікавленості еліти у захисті своїх позицій від проникнення на них представників з інших верств населення. Впродовж 17 років існування незалежної України можна прослідкувати поступове звуження каналів вертикальної мобільності, внаслідок чого еліта перетворилася на “замкнену” в собі касту, що відтворюється тільки за рахунок власних ресурсів. У цілому слід підсумувати наступне: негативний вплив ідентифікаційних криз на всі сфери суспільного життя не можна недооцінювати. Своєрідність української ситуації полягає у тому, що вони супроводжуються ще й синдромом, який Л. Нагорна визначає поняттям “кризи запізненого реагування” [8]. Певна інфантильність місцевих еліт, спричинена тривалим домінуванням радянського різновиду державного патерналізму, зумовлює ознаки хронічного відставання від

вимог і викликів часу. Замість вкладання коштів і сил у модернізацію виробництва, оновлення виробничих потужностей, розвиток науки й наукоємних галузей вони зайняті переважно переділом власності, зведенням міжкланових рахунків, політичною боротьбою. Паралельно під гаслами “відродження” відбувається свідоме чи несвідоме заохочення процесів архаїзації суспільних цінностей, орієнтація на систему традицій, закоріненіх у сільському побуті. Так Україна поволи сповзає з орбіти індустріальної, космічної держави у прірву дрібнотоварного виробництва, тіньового розподілу, приземлених інтересів, що неминуче тягне за собою деінтелектуалізацію й деморалізацію.

В умовах різноспрямованості політичних інтересів зовсім не випадковим є те, що в країні реанімуються ідеї федералізму, а на крайньому півдні, в Криму, піднімають голову сепаратисти. Суспільство опинилося на грані, коли подальша політизація регіональних відмінностей загрожує національній безпеці.

Таким чином, на рівні регіонів правляча еліта інтегрована необхідністю захисту своїх позицій від посягань з боку інших регіональних еліт і можливостей проникнення до елітних лав представників неелітних верств суспільства. Це сприяє існуванню таких моделей поведінки: закритість від нееліти; продукування та підтримка серед регіональних спільнот соціальних міфів, пов'язаних з міжрегіональною конфронтацією. На геополітичному рівні очевидною є роз'єднаність елітних груп у зовнішньополітичних орієнтаціях як у ментальній, емоційній, так і у раціональній площинах поведінки. На загальнодержавному рівні вбачається головний стрижень, навколо якого відбувається інтеграція різних елітних груп у владі — спільність інтересів капіталу.

На регіональному рівні елітні групи, з одного боку, роз'єднані культурною специфікою регіональних спільнот, а з іншого — мають спільні інтереси у питаннях збереження своєї влади та контролю над ресурсами регіонів, використання їх як “трамплінів” для зайняття владних позицій на загальнодержавному рівні.

Але як не парадоксально це виглядає, українському суспільству вигідно підтримувати роз'єднаність елітних груп на державному та регіональному рівнях, оскільки в умовах різноманітності гравців на політичному та економічному полі створюються умови для конкурентної боротьби між ними, перемоги найкращих. Це буде нівелювати можливості “пресування” еліт-

них груп у закриту касту, закриту від суспільства. Проте суспільству вкрай необхідне досягнення консенсусу та єдності елітних груп на геополітичному рівні, де вони репрезентують інтереси всього українського суспільства.

З цього можна зробити висновок, що певні особливості культури можуть або сприяти, або заважати соціальній та економічній модернізації України на етапі її трансформації.

Отже, в широкому сенсі реформаторських стратегій завдання і роль політичної еліти, напряму зацікавленої в реформах, містяться в розвитку культурних переваг і нейтралізації культурних недоліків своїх регіонів.

Література

1. Богомаз К. Ю., Сорокіна Н. Г. Регіональні еліти в процесі державотворення та формування соціокультурних орієнтирів суспільства // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: У 2 т. — К.: ТОВ УВПК "Екс об", 2006. — Т. 2. — С. 31–39.
2. Бурімейко Ю., Рибак А. Актуальні аспекти формування регіональної політичної еліти // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. Укр. Академії держ. упр. при Президентові України. Одеський філіал. — Вип. 2. — Одеса: Аспропринт, 1999. — С. 50–55.
3. Валевський О. Регіон як суб'єкт політичного процесу: аналіз однієї ілюзії перехідного суспільства // Контекст. — 2002. — № 3(15). — С. 14–19.
4. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст // Політичний менеджмент (спец. вип.). — 2006. — С. 42–48.
5. Зоткін А. Роль регіональних еліт та столичного істеблшменту у формуванні владної еліти України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2004. — № 3. — С. 17–28.
6. Зоткін А. Становлення регіональних владних еліт в Україні: Дис. ... канд. соціол. наук. — К., 2005. — 212 с.
7. Зоткін А. Вплив культурно-цивілізаційних відмінностей на ступінь інтегрованості українських владних еліт // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: У 2 т. — К.: ТОВ УВПК "Екс об", 2006. — Т. 2. — С. 487–499.
8. Нагорна Л. П. Конструювання ідентичностей у політичних проектах українських регіональних еліт // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: У 2 т. — К.: ТОВ УВПК "Екс об", 2006. — Т. 1. — С. 83–91.
9. Особливості суспільно-політичних орієнтацій населення східного та південного регіонів України. — [http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor 36/01.htm](http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor%2036/01.htm)
10. Політологія: Підруч. для вищ. навч. закл. / За заг. ред. Ю. І. Кулагіна, В. І. Полуріза. — К.: Альтерпрес, 2002. — 612 с.
11. Сучасні українські еліти: штрихи до портрету: Аналітична доповідь. — К.: НІСД, 2003. — 37 с.

Розглянуто деякі аспекти формування політичного лідерства та політичної культури в Україні. Автор доходить висновку, що в умовах різноспрямованості політичних інтересів у країні на рівні регіонів правляча еліта інтегрована необхідністю захисту своїх позицій від посягань з боку інших регіональних еліт та можливостей проникнення до елітних лав представників неелітних верств суспільства. Це сприяє формуванню таких моделей поведінки, як закритість від нееліти; продукування та підтримка серед регіональних спільнот соціальних міфів, пов'язаних з міжрегіональною конфронтацією.

Рассмотрены некоторые аспекты формирования политического лидерства и политической культуры в Украине. Автор приходит к выводу, что в условиях разнонаправленности политических интересов в стране на уровне регионов правящая элита интегрирована необходимостью защиты своих позиций от посягательств со стороны других региональных элит и возможностей проникновения в элитные ряды представителей неэлитных слоев общества. Это способствует формированию таких моделей поведения, как закрытость от неэлиты; продуцирование и поддержка среди национальных сообществ социальных мифов, связанных с межрегиональной конфронтацией.

The article is devoted to consideration of some aspects of forming of political leadership and political culture in Ukraine. An author comes to the conclusion, that in the conditions of differences of political interests in a country at the level of regions a ruling elite is integrated by the necessity of defence of the positions from encroachments from the side of other regional elites and possibilities of penetration in the elite rows of representatives of non-elite layers of society. It becomes an instrument of forming of such models of conduct as closed from an unelite; producing and support among the regional associations of social myths, connected with interregional confrontation.

Надійшла 12 січня 2009 р.